

ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΝΕΚΡΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟ ΑΦΑΣΙΚΟΥΣ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΑΤΟΜΟΥ ΜΕ ΑΦΑΣΙΑ ΤΥΠΟΥ BROCA

Νικόλαος Κατσαούνης, Ηλίας Δρυστελλάς

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Στη μελέτη περίπτωσης που ακολουθεί εξετάζεται η αντίληψη εννοιολογικών¹ αλλήλ και νεκρών μεταφορών² από άτομα με αφασία. Ο θεωρητικός ιστός, στη βάση του οποίου διεξάγεται το εμπειρικό μέρος, αναπτύσσεται σύμφωνα με την αρκετά ετερόκλητη βιβλιογραφία που αφορά στο θέμα. Από τη μία ο ρόλος του αριστερού ημισφαιρίου στις γλωσσικές δραστηριότητες που επιτελεί ο εγκέφαλος θεωρείται κοινός τόπος, ωστόσο άλλες θεωρίες για συνέργεια των δύο ημισφαιρίων σε όλες τις εγκεφαλικές λειτουργίες φαίνεται και αυτές να έχουν εδραιωθεί στην βιβλιογραφία. Αφού λήφθηκαν υπόψη τα διαγνωστικά εργαλεία που υπάρχουν, αναπτύχθηκε –βάσει αυτών– ένα νέο εργαλείο για την εξέταση της αντίληψης μεταφορών από αφασικούς. Το εργαλείο αυτό χρησιμοποιήθηκε στην περίπτωση του ατόμου με αφασία, το οποίο συμμετείχε στην παρούσα έρευνα. Παρότι η ιδιαίτερη φύση των επιπτώσεων της αφασίας στην παραγωγή αλλήλ και κατανόηση λόγου και συγκεκριμένα στην αντίληψη μεταφορών καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη τη συλλογή δεδομένων στην περίπτωση ποσοτικής έρευνας, η ποιοτική ανάλυση που ολοκληρώνει την παρούσα προσπάθεια καταλήγει σε αρκετά σαφείς τάσεις και συμπεράσματα που ενδεχομένως να ανοίγουν το δρόμο προς περαιτέρω έρευνες σε αυτό τον τομέα.

Λέξεις ευρητηρίου: Αφασία, αντίληψη εννοιολογικών & νεκρών μεταφορών, μελέτη περίπτωσης

COMPREHENDING COGNITIVE AND CONVENTIONAL METAPHORS IN PATIENTS WITH APHASIA: EVIDENCE FROM A CASE STUDY IN BROCA'S APHASIA

Nikolaos Katsaounis, Ilias Drystellas

Aristotle University of Thessaloniki

Abstract

The following case study examines the perception of conceptual/cognitive and conventional/dead metaphors in patients with aphasia. The theoretical background for the prosecution of the empirical part is based on valid references, which are of two minds. On the one hand the linguistic processes of the left hemisphere are considered as a general fact. On the other hand many theories about collaboration between left and right hemisphere, in respect to the total cerebral functions, have been gotten a foothold in

1. Στη γλωσσολογία ο όρος εννοιολογική μεταφορά εκφράζει την σύλληψη μιας ιδέας/του αφηρημένου (τομέας-στόχος) μέσω των χαρακτηριστικών του τομέα-πηγής. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η αντίληψη της ποσότητας μέσω της κατεύθυνσης (π.χ. η τιμή της ελευθερίας είναι ύψιστη) [1]. Σε αρκετές βιβλιογραφικές αναφορές οι εννοιολογικές μεταφορές ορίζονται ως υποκατηγορία των καινοτόμων μεταφορών [11].
2. Ως νεκρή/συμβατική μεταφορά ορίζεται εκείνη που με την πάροδο του χρόνου έχει σταδιακά μεταβεί από τον χώρο της μεταφοράς σε αυτόν της κυριολεξίας [2].

the theoretical world. Once the existing diagnostic tools had been taken into consideration, we created a new diagnostic tool, which aims for the evaluation in understanding metaphors. Consequently, our aphasic subject is examined in this kind of evaluation test. Unfortunately, the compilation of quantitative data on the subject is extremely complicated due to the individual aphasic symptoms not only in production but also in understanding of speech and especially in processing of metaphors.

Key words: Aphasia, perception of conceptual/cognitive & dead metaphors, case study

1. Θεωρητικό πλαίσιο

Η αφασική διαταραχή επιφέρει αποδιοργάνωση και έκπτωση των γλωσσικών και νοητικών δεξιοτήτων του υποκειμένου, συμπτώματα τα οποία εμφανίζονται σε νευρολογικές νόσους όπως αγγειακό εγκεφαλικό επεισόδιο, πλάγια αμυοτροφική σκλήρυνση, εξεργασία εγκεφάλου, εγκεφαλίτιδα. Πρόκειται συνήθως για επίκτητη εγκεφαλική βλάβη που προκαλεί ποικιλόμορφα γνωσιακά, κινητικά και αισθητηριακά ελλείμματα, τα οποία είναι έκδηλα σε όλα τα δομικά στοιχεία της γλώσσας (μορφολογία, φωνολογία, σύνταξη, σημασιολογία) όχι μόνο κατά την έξοδο αλλά και κατά την είσοδο των μηνυμάτων [3].

Θεωρείται ότι αριστερές εγκεφαλικές περιοχές αποτελούν έδρα των παραπάνω γλωσσικών λειτουργιών. Οι κύριες μορφές αφασίας κατηγοριοποιούνται βάσει των διαφόρων ειδών συμπεριφοράς και δυσλειτουργιών που παρουσιάζει ο λόγος και είναι: η αφασία τύπου Broca, αφασία τύπου Wernicke, αφασία αγωγής, κατονομαστική αφασία, διαφλοιική κινητική αφασία, διαφλοιική αισθητηριακή αφασία και μικτή διαφλοιική αφασία [4].

Στην αφασία τύπου Broca από νευρογλωσσολογική σκοπιά, και, συνεπώς, σημαντικό κριτήριο διάγνωσης αποτελεί η αδυναμία άρθρωσης κατά την παραγωγή προφορικού λόγου. Στις πιο βαριές περιπτώσεις, μάλιστα, η παραγωγή ομιλίας και γραφής καθίστανται αδύνατες. Ο ασθενής στις απόπειρες έκφρασής του προσφέρει δείγματα στερεοτυπικού λόγου, τα οποία κατά την περίοδο της βελτίωσης του αντικαθίστανται από αγραμματισμό. Η ένδεια αλλά και ο βαθμός διαταραχής του προφορικού και γραπτού λόγου του ασθενή γίνονται αντιληπτά από απλές, μεμονωμένες, επαναλαμβανόμενες και διακεκομμένες λέξεις. Επιπλέον, ο ασθενής δύναται να δείξει το αντικείμενο-ζητούμενο αλλά αδυνατεί να το κατονομάσει. Πολλές φορές ο λόγος του κατά την εξέταση της δεξιότητας της κατονομασίας περιέχει φωνητικές παραφασίες. Η επανάληψη του προφορικού λόγου παρουσιάζει συχνά γλωσσικά ολισθήματα, φωνητικές διαστρεβλώσεις και υπεραπλούστευση των ακουόμενων προτάσεων. Από την άληη, η δεξιότητα κατανόησης θεωρείται σχετικώς ικανοποιητική, αλλά όχι φυσιολογική [4].

Επομένως, οι υπολειμματικές βλάβες των αφασικών συνδρόμων δεν περιορίζουν μόνο την αυτονομία αλλά δυσχεραίνουν και την κοινωνική αλληλεπίδραση του υποκειμένου σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότη-

τας. Συνεπώς, η διερεύνηση της δεξιότητας των αφασικών για προσέγγιση και σύλληψη των εκφράσεων με μεταφορική σημασία αποτελεί εξίσου έναν παράγοντα-κλειδί για μια επιτυχή επικοινωνιακή κατάσταση και χρήζει περεταίρω μελέτης.

2. Αντικρουόμενες υποθέσεις και πορίσματα για εκμείωση και επεξεργασία των μεταφορών

Τα τελευταία χρόνια έχουν καταγραφεί ποικίλες απόπειρες ερευνών, οι οποίες αποβλέπουν στην διευθέτηση των επίμαχων ζητημάτων του τόπου και του τρόπου προσέγγισης των μεταφορών.

2.1. Υποθέσεις και τεκμήρια για την έδρα της μεταφοράς στον εγκέφαλο

Κοινή παραδοχή αποτελεί η πεποίθηση ότι στο αριστερό ημισφαίριο εδράζονται όλες εκείνες οι λειτουργίες που αφορούν καθαρά το γλωσσολογικό κομμάτι. Η συνεισφορά του Broca υπήρξε καθοριστική για την εδραίωση αυτών των αντιλήψεων. Λόγω του ενδιαφέροντος που επικρατούσε για την ενδελεχή εξέταση του αριστερού ημισφαιρίου του εγκεφάλου, ο ρόλος του δεξιού ημισφαιρίου παρέμενε άγνωστος και του αποδόθηκε ο όρος «ελάσσων ημισφαίριο». Ο χαρακτηρισμός αυτός οφείλεται κυρίως στον δυσανάλογο αριθμό ελλειμμάτων που παρουσιάζονται μετά από βλάβες σε αντίστοιχες περιοχές των δύο ημισφαιρίων. Βλάβες στο αριστερό ημισφαίριο φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την ικανότητα ομιλίας του ασθενή, ενώ πανομοιότυπες βλάβες στο δεξί ημισφαίριο δεν προκαλούν ιδιαίτερες διαταραχές στον λόγο. Ωστόσο, δεν έχει αποσαφηνιστεί ακόμη πλήρως ο ρόλος που διαδραματίζει το δεξί ημισφαίριο στην όλη τη διεργασία παραγωγής και κατανόησης λόγου. Παλαιότερα μάλιστα επικρατούσε η νευρογλωσσολογική άποψη, κατά την οποία το κάθε ημισφαίριο μετέχει σε εντελώς διαφορετικές λειτουργίες και καμία συνέργια μεταξύ των δύο δεν λάμβανε χώρα. Ως εκ τούτου, αποδόθηκαν στο δεξί ημισφαίριο ιδιόζοντα χαρακτηριστικά και λειτουργίες, οι οποίες επεξεργάζονται κυρίως φαινόμενα που απασχολούν το αντικείμενο της πραγματολογίας όπως ο τονισμός, η προσωδία, η κατανόηση και παραγωγή της ειρωνείας, του σαρκασμού και εντέλει των εκφράσεων που αποδίδονται με μεταφορική σημασία. Η άποψη αυτή με την πάροδο του χρόνου και

την έλευση των νέων τεχνολογιών στον τομέα της ιατρικής άρχισε να αποκτά μια άκρως αμφιλεγόμενη υπόσταση λόγω της καθοριστικής συνεισφοράς και εμπλοκής του αριστερού ημισφαιρίου στην κατανόηση του κατ' εξοχήν μεταφορικού λόγου [5].

Ωστόσο για την επίλυση του πρώτου ζητούμενου, δηλαδή την οριοθέτηση της έδρας της μεταφοράς στον εγκέφαλο, απαιτείται από τον ερευνητή ενδελεχής εξέταση και παρατήρηση του υποκειμένου που υπέστη κάποιο είδος εγκεφαλικής βλάβης. Ιδανικός τρόπος διαπίστωσης αυτού είναι η έκθεση ετερογενούς δείγματος –δηλαδή υποκειμένων με αριστερές και δεξιές εγκεφαλικές βλάβες αντίστοιχα– σε κατάλληλα διαμορφωμένα για την περίπτωση διαγνωστικά μοντέλα. Μετά την πραγμάτωση της εξέτασης, τη συλλογή και αντιπαραβολή των αποτελεσμάτων των δύο δειγμάτων εξάγονται –στα πλαίσια του εφικτού– ασφαλή πορίσματα.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα τέτοιου μοτίβου εξέτασης αποτελεί η ερευνητική απόπειρα των Winner και Gardner [6], η οποία αποβλέπει στην ανάδειξη τυχόν διαφοροποιήσεων στα αποτελέσματα ασθενών με βλάβες στο αριστερό και δεξιό τμήμα του εγκεφάλου αντίστοιχα, αναφορικά με την κατανόηση των μεταφορών. Για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιείται μια άσκηση πολλαπλής επιλογής, στην οποία ο εξεταζόμενος καλείται να αντιστοιχήσει την γραπτή πρόταση με την κατάλληλη απεικόνιση της μεταφορικής της έννοιας. Έτσι στην πρόταση «Είχε βαριά καρδιά» σωστή απάντηση θεωρείται μόνο η απεικόνιση που εκφράζει την μεταφορική σημασία της πρότασης και στην συγκεκριμένη περίπτωση το σκίτσο που απεικονίζει έναν άνδρα που κλαίει. Τα υπόλοιπα σκίτσα προς επιλογή εκφράζουν την κυριολεκτική σημασία της πρότασης (έναν άνδρα που κουβαλάει μια βαριά καρδιά) ή απεικονίσεις που σχετίζονται έμμεσα με την κυριολεκτική σημασία της πρότασης (μία καρδιά μεγάλο βάρος). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι μόνο μεγάλη διαφορά ανάμεσα στα υγιή υποκείμενα και στους ασθενείς, αλληλά και καλύτερη απόδοση των ασθενών με αριστερές εγκεφαλικές βλάβες από τα υποκείμενα με δεξιές εγκεφαλικές βλάβες. Οι τελευταίοι επιλέγουν κυρίως τα σκίτσα που απεικονίζουν την κυριολεκτική σημασία της πρότασης.

Πανομοιότυπα πορίσματα εξάγονται από τις έρευνες των Gardner και Denes [7], Van Lancker και Kempler [8] και Brownell [9], τα οποία καταδεικνύουν αφενός ότι οι βλάβες στο αριστερό ημισφαίριο προκαλούν μείωση της ικανότητας του ασθενή στην επιλογή της κυριολεξίας μιας έννοιας, ενώ η απόδοση μιας έννοιας με μεταφορική ερμηνεία προτιμάται. Αντιθέτως, τα άτομα με δεξιά εγκεφαλική βλάβη τείνουν να διατηρούν την κυριολεκτική παρά την μεταφορική έννοια μιας λέξης/έκφρασης. Αφετέρου, τα ευρήματα αυτά δηλώνουν την σχέση εξάρτησης και τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζει το δεξί ημισφαίριο στην κατανόηση των μεταφορικών εννοιών [10].

Άκρως αντίθετα εμφανίζονται τα αποτελέσματα των Mancopes και Schulz [5], οι οποίοι αποβλέπουν στην αποδόμηση της άποψης περί ολικής ευθύνης του δεξιού ημισφαιρίου για την κατανόηση της μεταφοράς. Συγκεκριμένα οι ερευνητές προβαίνουν στην εξέταση ενός υποκειμένου με διαφλοιϊκή κινητική αφασία, της οποίας τα αποτελέσματα παρουσιάζουν ιδιομορφία καθώς ο εξεταζόμενος κατάφερε να αποδώσει την μεταφορική ερμηνεία μόνο στις μισές προτάσεις. Η αμφισβήτηση των θεωριών περί ολικής ευθύνης του δεξιού ημισφαιρίου για την εκμάθηση των μεταφορικών σημασιών οφείλεται, ωστόσο, στην μελέτη της ερευνητικής ομάδας της Giora [11]. Οι ερευνητές αποδεικνύουν μέσω ασκήσεων ότι οι ασθενείς με δεξιά εγκεφαλική βλάβη πετυχαίνουν μεγαλύτερη βαθμολογία από εκείνους με αριστερή εγκεφαλική βλάβη στη δοκιμασία κατανόησης συμβατικών/νεκρών μεταφορών.

Από τα προαναφερθέντα γίνεται αντιληπτό πόσο ετερόκλητα πορίσματα προκύπτουν από τις σχετικές με το θέμα έρευνες. Αδήριτη είναι η ανάγκη δημιουργίας ενός ερευνητικού εργαλείου που να αξιοποιεί τις έως τώρα έρευνες, οδηγώντας παράλληλα σε ομοιογενείς επαγωγές.

2.2. Γλωσσολογικές θεωρίες για την προσέγγιση των μεταφορικών εννοιών

Οι κυριότερες θεωρίες για την αντίληψη της μεταφοράς από αφασικούς είναι οι ακόλουθες και περιγράφονται με τη σειρά των ετών, στα οποία διατυπώθηκαν.

Πρωταρχικό –παρότι στην εποχή μας πλέον αναχρονιστικό– είναι το μοντέλο της παραδοσιακής πρόσβασης [The Traditional View] [12, 13]. Σύμφωνα με αυτό αρχικά ενεργοποιείται στον εγκέφαλο η κατανόηση της κυριολεκτικής ερμηνείας μιας πρότασης ενώ η σύλληψη μιας μεταφορικής έννοιας απαιτεί μια διαδοχική διεργασία. Η άποψη αυτή όμως παρήλθε με την διατύπωση της θεωρίας της τμηματικότητας [The Modular View] [14], η οποία διατείνεται υπέρ της ενεργοποίησης όλων των πιθανών ερμηνειών μιας λέξης και την διαδοχική επεξεργασία για την επιλογή της αρμόδιας σημασίας. Το τρίτο θεώρημα είναι αυτό της άμεσης πρόσβασης [The Direct Access View] [15, 16] και προσδίδει στο συγκεκριμένο τον καθοριστικό ρόλο όσον αφορά στις αρχικές διεργασίες για την προσέγγιση μιας έννοιας. Το τέταρτο μοντέλο της αναδιατασσόμενης πρόσβασης [The Reordered Access Model] [17] αποτελεί μια σύνθετη προσπάθεια των δύο προηγούμενων θεωριών, καθώς υποστηρίζει την διεπίδραση και την συνεργασία του συγκεκριμένου με το νοντικό λεξικό για την πρόσβαση της κατάλληλης ερμηνείας.

Ωστόσο, τον θεωρητικό πυρήνα για την εξαγωγή πορισμάτων στην παρούσα έρευνα αποτέλεσε η υπόθεση διαβαθμισμένης υπεροχής της ερευνητικής ομάδας της Giora (η μετάφραση της θεωρίας προ-

έρχεται από τους γράφοντες) [The Graded Salience Hypothesis] [11]. Καταρχήν η υπόθεση απορρίπτει τις θεωρίες περί διαδοχικής επεξεργασίας της μεταφορικής ερμηνείας μιας φράσης για την κατανόηση της –πώς προστάζει το παραδοσιακό μοντέλο–, τονίζοντας ότι η διεργασία της δεν διαφέρει από αυτήν για την προσέγγιση της κυριολεκτικής έννοιας [18]. Συνεπώς, η κατανόηση της μεταφοράς (παράδειγμα 1α) περιέχει τον ίδιο βαθμό δυσκολίας κατανόησης με αυτόν της κυριολεξίας (παράδειγμα 1β):

1α) Η δουλειά μου είναι φυλακή.

1β) Το Τελ-Μοντ είναι φυλακή.

Το μοντέλο αυτό βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με την θεωρία τμηματικότητας, καθώς και οι δύο προτείνουν την λεξική πρόσβαση στο νοητικό λεξικό ως μοναδικό μηχανισμό για τον καθορισμό της σημασίας μιας λέξης [19]. Η Giora αποφεύγει τον διαχωρισμό μεταξύ κυριολεκτικής και μεταφορικής σημασίας και ταξινομεί τις ερμηνείες των λέξεων σε τρεις κατηγορίες: κυρίαρχες/βασικές [salient], πιθανές [less salient], μη κωδικοποιημένες στο νοητικό λεξικό/ περιστασιακές [non salient] ερμηνείες των λέξεων [11]. Επιπλέον, αναφέρει ορισμένα κριτήρια που καθορίζουν τον βαθμό κυριαρχίας των ερμηνειών και φανερώσουν τον τρόπο πρόσβασης και ταξινόμησης των βασικών εννοιών μιας λέξης στο νοητικό λεξικό (βλ. Giora, 1999).

1. Η έννοια να είναι πιο πρωτότυπη και συχνή στο περιβάλλον του ατόμου από τις υπόλοιπες ερμηνείες.
2. Το ασθενής να είναι πιο οικείο με μία ερμηνεία σε σύγκριση με τις άλλες.
3. Η πρόσβαση μίας ερμηνείας να είναι πιο πρόσφατη από τις λοιπές έννοιες.
4. Το προηγούμενο συγκεκριμένο να προιδεάζει το άτομο για την αποκωδικοποίηση της καταλληλότερης ερμηνείας μιας λέξης.

Επομένως, η μορφή ταξινόμησης και το περιεχόμενο του νοητικού λεξικού παρουσιάζει ιδιομορφίες και δεν συμπίπτει σε κάθε ασθενή, εφόσον κάθε άτομο έχει διαφορετικό υπόβαθρο. Συνεπώς, η κυρίαρχη ερμηνεία της αγγλικής λέξης «bank είναι η τράπεζα ενώ η σημασία «όχθη του ποταμού» χαρακτηρίζεται ως μια πιθανή έννοια της λέξης. Ωστόσο, η ερμηνεία «στροφή του αεροπλάνου» μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια περιστασιακή ερμηνεία της λέξης «bank», εφόσον η ερμηνεία αυτή δεν είναι κωδικοποιημένη στο νοητικό λεξικό των περισσότερων ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά η ορολογία αυτή αποτελεί κυρίαρχη έννοια της λέξης στους πιλότους, εφόσον αυτή χρησιμοποιείται επί καθημερινής βάσεως και έχει εδραιωθεί στο νοητικό λεξικό τους [11].

Η Giora στο άρθρο της με τίτλο «Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis» [20] καταλήγει σε τέσσερις βασικές αρχές:

1. Η κυρίαρχη ερμηνεία ενεργοποιείται πάντα και προηγείται των πιθανών ερμηνειών μιας λέξης.

2. Οι κυρίαρχες/βασικές ερμηνείες μιας λέξης απορρέουν πάντα από ταυτόχρονη επεξεργασία.
3. Για την προσέγγιση των καινούργιων ή πιθανών ερμηνειών μιας λέξης απαιτείται μια διαδοχική επεξεργασία, κατά την οποία θα γίνει προσέγγιση της επιδιωκόμενης ερμηνείας, αφού έχει πρώτα ενεργοποιηθεί και αξιολογηθεί η κυρίαρχη ερμηνεία της λέξης ως ακατάλληλη.
4. Όσο πιο ισχυρή είναι η ενεργοποίηση της κυρίαρχης έννοιας, τόσο δυσκολότερη είναι η ακύρωση της και η προσέγγιση της πιθανής ερμηνείας. Ειδικά οι καινούργιες ή περιστασιακές ερμηνείες μιας λέξης απαιτούν ιδιαίτερη υποστήριξη από το συγκεκριμένο για την πρόσβαση τους.

Οι Giora, Zaidel, Soroker, Batori και Kashner [11] προτείνουν την παράλληλη ενεργοποίηση της κυριολεκτικής και της μεταφορικής ερμηνείας στις συμβατικές/νεκρές μεταφορές, εφόσον και οι δύο κωδικοποιημένες έννοιες στο νοητικό λεξικό θεωρούνται βασικές σημασίες της λέξης. Έτσι η φράση «δώσε μου ένα χεράκι» απαιτεί ταυτόχρονη προσέγγιση του μεταφορικού της νοήματος «βοηθάω κάποιον» και της κυριολεκτικής της ερμηνείας «δίνω ένα χέρι» για την κατανόηση της μεταφοράς. Απεναντίας, οι καινοτόμες μεταφορές (στην παρούσα περίπτωση εννοούνται οι εννοιολογικές μεταφορές) όπως η αγγλική φράση «their destiny bones is not like ours» απαιτούν διαδοχική επεξεργασία και απόρριψη της κυριολεξίας για την κατανόηση της μεταφορικής έννοιας «δεν κυλάει το ίδιο αίμα στις φλέβες μας», η οποία θεωρείται ως μια πιθανή σημασία της φράσης. Αν όμως ζητούμενο της φράσης «their destiny bones is not like ours» είναι η κυριολεκτική ερμηνεία της λέξης, τότε δεν απαιτείται διαδοχική επεξεργασία και έχουμε απλώς προσέγγιση της κυρίαρχης-κυριολεκτικής έννοιας [21].

Λαμβάνοντας υπόψη την βιβλιογραφική θεωρία που αναπτύχθηκε παραπάνω, δημιουργήσαμε ένα πειραματικό εργαλείο, του οποίου στόχος είναι η ενίσχυση των θεωριών περί ενεργής συμμετοχής του αριστερού ημισφαιρίου στην σύλληψη μιας μεταφορικής έννοιας. Θα διευκρινιστεί ο βαθμός προσβασιμότητας των μεταφορικών εννοιών στα αphasικά άτομα με αριστερή εγκεφαλική βλάβη και ειδικότερα θα διαπιστωθεί ο βαθμός επιρροής του συγκεκριμένου, του είδους της μεταφοράς και η συμβολή των εικονογραφημένων σκίτσων στην κατανόηση και απόδοση της μεταφορικής σημασίας μιας έκφρασης.

3. Μεθοδολογία

Η 51-χρονη νοσηλευόμενη ασθενής διαγνώστηκε με υπαρανοειδή αιμορραγία επί εδάφους ραγέντος ανευρύσματος πρόσθιας αναστοματικής αρτηρίας και εισήχθη σε κέντρο αποκατάστασης στις 9/11/2015. Η ασθενής υποβλήθηκε, κατά το σύντομο αυτό χρονικό διάστημα, σε εξετάσεις κινήσεων της στοματικής του κοιλότητας και σε ασκήσεις κατανόησης προφορικού

λόγου μέσω κατευθυντήριων εντολών (π.χ. Δείξε μου την πόρτα). Οι παρατηρήσεις που προέκυψαν από αυτές τις ασκήσεις, οι οποίες επαναλαμβάνονται κάθε δεύτερη εβδομάδα, είναι οι εξής: α) απουσία λόγου, β) καλή βλεμματική επαφή, γ) αφασία εκπομπής λόγου και δ) αδυναμία στοματοπροσωπικών δομών.

Το διαγνωστικό εργαλείο επίδοσης αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις προσωποπαγούς ύφους, οι οποίες διαμορφώνονται ανάλογα με το ιστορικό και τις εμπειρίες του ασθενή. Το κομμάτι αυτό της έρευνας αποσκοπεί όχι μόνο στην δημιουργία μιας πηλαστής ελεύθερης συζήτησης και στην εκμείευση προφορικού λόγου από τον ασθενή αλλά αποτελεί και ένα μικρό δείγμα, κατά το οποίο εξετάζεται η δυνατότητα κατανόησης προφορικού λόγου. Επιπλέον, η μορφή των απαντήσεων μπορεί να μας δώσει εικόνα της κατάστασης του υποκειμένου έτσι ώστε να οριστεί ο βαθμός της ικανότητας για την έκθεση του στις υπόλοιπες ενότητες της εξέτασης.

Το δεύτερο μέρος της δοκιμασίας επιδιώκει την ανάδειξη της ικανότητας αντίληψης και απόδοσης των συμβατικών/νεκρών και των εννοιολογικών μεταφορών και περιλαμβάνει συνολικά τρεις ενότητες. Η κάθε ενότητα αποτελείται αντίστοιχα από δύο είδη ασκήσεων/απαιτήσεων.

Η πρώτη άσκηση της πρώτης ενότητας ερευνά την δεξιότητα κατανόησης των συμβατικών/νεκρών μεταφορών, το οποίο επιτυγχάνεται μέσω μιας άσκησης πολλαπλής επιλογής. Ο εξεταζόμενος διαβάζει (εφόσον αυτό είναι εφικτό, έτσι ώστε να εξεταστεί και η ικανότητα ανάγνωσης του ασθενή) ή ακούει από τον ερευνητή πέντε συμβατικές/νεκρές μεταφορές και καλείται να επιλέξει μία εκ των δύο προτάσεων που αποδίδει την σημασία της μεταφοράς. Το ζητούμενο της δεύτερης άσκησης είναι η γραπτή (εάν ο ασθενής δύναται, για να εξετασθεί και η ικανότητα γραφής) ή λεκτική απόδοση της σημασίας των ίδιων μεταφορών. Αντιστοίχως, η δεύτερη ενότητα ακολουθεί ίδιο μοτίβο ασκήσεων, μόνο που το ζητούμενο είναι η ανάδειξη της δεξιότητας της κατανόησης και, ακολούθως, της απόδοσης πέντε εννοιολογικών μεταφορών.

Η τρίτη ενότητα του διαγνωστικού εργαλείου απαρτίζεται από δύο μέρη και γίνεται συνοπτική εξέταση των νεκρών/συμβατικών αλλά και των εννοιολογικών μεταφορών. Σκοπός της πρώτης άσκησης είναι η επιλογή ενός ασπρόμαυρου σκίτσου που εκφράζει την σημασία της ακουόμενης μεταφορικής πρότασης. Ζητούμενο αποτελεί η ανάδειξη της ικανότητας αντίληψης των μεταφορικών εννοιών μέσω επιλογής των κατάλληλων απεικονιζόμενων σκίτσων. Ο αριθμός των νεκρών και των συμβατικών μεταφορών είναι ισόποσα κατανομημένος. Η δεύτερη άσκηση περιλαμβάνει έξι μικρά κείμενα, στα οποία εντάσσονται νεκρές/συμβατικές και εννοιολογικές μεταφορές. Σκοπός αυτής της άσκησης είναι η λεκτική απόδοση της σημασίας των μεταφορών, αφού επιτευχθεί πρωτίστως η κατανόηση τους στα πλαίσια του συγκεκριμένου. Επιπλέον,

σε αυτήν την άσκηση γίνεται η προσπάθεια να δοθεί απάντηση στην υπόθεση περί σημαντικής συμβολής του συγκεκριμένου για κατάλληλη αποκωδικοποίηση μιας μεταφορικής ερμηνείας.

Το διαγνωστικό μοντέλο εξέτασης διαρκεί συνολικά είκοσιπέντε λεπτά και ο εξεταζόμενος έχει στην διάθεση του σαράντα δευτερόλεπτα για την οριστικοποίηση κάθε απάντησης του. Με την λήψη τριών λανθασμένων διαδοχικών απαντήσεων, η εξέταση της άσκησης διακόπτεται, με εξαίρεση την πρώτη άσκηση της τρίτης ενότητας, κατά την οποία ο εξεταζόμενος απαντάει υποχρεωτικά σε όλα τα ερωτήματα. Η εκφώνηση της άσκησης αλλά και οι προτάσεις των ασκήσεων επαναλαμβάνονται από τον εξεταστή, όταν αυτό κριθεί σκόπιμο, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η κατανόηση των ζητούμενων.

4. Εγκυρότητα

Τα ερευνητικά ζητούμενα αλλά και τα είδη ασκήσεων του πειραματικού εργαλείου αναπτύχθηκαν κατόπιν τροποποίησης και προσαρμογής των διαγνωστικών εργαλείων από μελέτες πάνω στο φαινόμενο της μεταφοράς στην αφασία. Πρόκειται επομένως για μη σταθμισμένο, πρωτότυπο πειραματικό εργαλείο. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε εξέταση ενός υγιούς (τυπικής ανάπτυξης) ατόμου, το οποίο λειτούργησε ως ομάδα ελέγχου του διαγνωστικού τεστ. Το άτομο αυτό –όπως ήταν αναμενόμενο– πέτυχε την μέγιστη βαθμολογία και η εξέταση διήρκεσε μόνο δέκα λεπτά.

5. Ποιοτική ανάλυση αποτελεσμάτων

Πρώτη ενότητα

Η πρώτη άσκηση, που απαιτεί από τον εξεταζόμενο να επιλέξει την πρόταση που εκφράζει την μεταφορική ερμηνεία της ακουόμενης νεκρής/συμβατικής μεταφοράς, είχε το μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας (80%) σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ασκήσεις. Εφόσον η άσκηση πραγματοποιήθηκε λεκτικά, η ασθενής έπρεπε να επαναλάβει την μία εκ των δύο επιλογών. Η δεξιότητα επανάληψης κρίθηκε άκρως ικανοποιητική. Ο εξεταστής δεν προέβη σε επανάληψη και επιτονισμό των δεδομένων παρά μόνο στο ζητούμενο, στο οποίο πραγματώθηκε διαλογή της κυριολεκτικής αντί της επιθυμητής μεταφορικής σημασίας.

Σκοπός της δεύτερης άσκησης ήταν η ορθή ερμηνεία και λεκτική απόδοση των ίδιων νεκρών/συμβατικών μεταφορών. Και σε αυτήν την άσκηση υπήρξε υψηλό ποσοστό αποδεκτών αποκρίσεων (60%). Ωστόσο, παρατηρείται ανομοιογένεια αναφορικά με τις απαντήσεις της προηγούμενης άσκησης. Η ασθενής προέβαινε συχνά σε ορθές απαντήσεις, οι οποίες δεν αντικατόπτριζαν την ερμηνεία της νεκρής μεταφοράς (π.χ. του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι = είναι νευριασμένος) αλλά ένα πιθανό αίτιο της, το οποίο επέφερε ακολούθως τη χρήση της μεταφοράς (π.χ. του ανέβηκε

το αίμα στο κεφάλι διότι έμαθε κάτι που δεν ήξερε). Σε αντίθεση με την σωστή επιλογή ορισμένων δεδομένων στην πρώτη άσκηση, η εξεταζόμενη εδώ δεν κατάφερε να αποδώσει λεκτικά τις ερμηνείες των μεταφορών.

Δεύτερη ενότητα

Η πρώτη άσκηση απαιτούσε από τον εξεταζόμενο να επιλέξει την πρόταση που εκφράζει την μεταφορική ερμηνεία της ακουόμενης εννοιολογικής μεταφοράς. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν χαμηλό ποσοστό επιτυχίας (40%). Εφόσον η άσκηση πραγματοποιήθηκε λεκτικά, η ασθενής έπρεπε να επαναλάβει την μία εκ των δύο επιλογών. Η δεξιότητα επανάληψης κρίθηκε άκρως ικανοποιητική. Η ασθενής, παρά την επανάληψη, τον επιτονισμό και την προσθήκη λέξεων στα περισσότερα δεδομένα από τον εξεταστή, δεν κατάφερε να ερμηνεύσει σωστά τις μεταφορές. Το συννηθέστερο σφάλμα της ασθενούς ήταν η διαλογή της εσφαλμένης κυριολεκτικής έναντι της επιθυμητής μεταφορικής ερμηνείας. Ωστόσο δόθηκαν και απαντήσεις, οι οποίες παρέκκλιναν των δυο εναλλακτικών επιλογών. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι ο εξεταζόμενος απέτυχε εξ ολοκλήρου να αποκωδικοποιήσει τα δεδομένα των προτάσεων και να προσδώσει στα υποκείμενα (τομέας-στόχος) τα χαρακτηριστικά τους (τομέας-πηγή).

Η δεύτερη άσκηση απαιτούσε την ορθή ερμηνεία και λεκτική απόδοση των παραπάνω εννοιολογικών μεταφορών. Η ασθενής και σε αυτήν την περίπτωση πέτυχε χαμηλό ποσοστό απόδοσης (40%).

Τρίτη ενότητα

Η πρώτη άσκηση απαιτεί από τον εξεταζόμενο την σωστή επιλογή του σκίτσου που εκφράζει την μεταφορική ερμηνεία της ακουόμενης πρότασης. Η άσκηση περιλαμβάνει ισόποσο αριθμό νεκρών και εννοιακών μεταφορών. Η ασθενής πέτυχε χαμηλό ποσοστό σωστών απαντήσεων (33,3%). Πέτυχε, δηλαδή, ορθή επιλογή των σκίτσων, τα οποία εξέφραζαν μόνο τις ερμηνείες των νεκρών μεταφορών. Μάλιστα, όταν η ασθενής ρωτήθηκε για ποιόν λόγο έδωσε αυτές τις απαντήσεις, δόθηκε ορθή αιτιολόγηση, είτε αποκωδικοποιώντας τη σχέση των ερμηνειών του σκίτσου και της ακουόμενης μεταφοράς, είτε εκφέροντας την επιλογή σε συμβατό προτασιακό πλαίσιο. Οι λοιπές απαντήσεις ήταν λανθασμένες, παρά την προσπάθεια για διευκρίνιση μέσω λεκτικών ερεθισμάτων και επιτονισμού. Επομένως, στην άσκηση αυτή, το μεγαλύτερο έλλειμμα παρουσίασαν οι εννοιολογικές μεταφορές, στην απόδοση και ερμηνεία των οποίων η ασθενής απέτυχε παντελώς.

Η δεύτερη άσκηση της τρίτης ενότητας απαιτούσε πιο στοχευμένη απόδοση των μεταφορικών ερμηνειών σε σύγκριση με τις προηγούμενες ασκήσεις, εφόσον η μεταφορά εντάσσεται σε προτασιακό πλαίσιο. Επομένως, αποδεκτή απόδοση είναι μόνο η ερμηνεία που

εκφράζεται μέσω του συγκεκριμένου. Η άσκηση περιείχε εννοιολογικές και νεκρές μεταφορές. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό επιτυχίας (18%), καθώς οι περισσότερες ερμηνείες των μεταφορών κρίθηκαν ασύμβατες με το προτασιακό πλαίσιο. Ωστόσο, η ερμηνεία ορισμένων ζητούμενων προκάλεσαν σύγχυση όσον αφορά στην πιθανή κατανόηση και ορθή απόδοση από την εξεταζόμενη. Η ασθενής στο 3β χρησιμοποίησε μια δική της μεταφορά, η οποία έχει άμεση εννοιολογική σχέση με την δοθείσα μεταφορά και πιθανώς υπάρχει μια ταύτιση ερμηνειών μεταξύ τους στο νοητικό λεξικό της. Παρόλα αυτά η ερμηνεία ακυρώνεται, καθώς δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τον συλλογισμό της. Επιπλέον, ως λανθασμένες θεωρήθηκαν οι αποδόσεις ερμηνειών που προσφέρονταν με τη μορφή επανάληψης πτυχής της σημασίας τους, οι οποίες δίνονται ήδη στην πρόταση. Υπό άλλες συνθήκες, εάν η ασθενής δηλαδή δεν είχε δείξει τόσα πολλή δείγματα επανάληψης των ακουόμενων, θα θεωρούνταν αποδεκτή απάντηση.

6. Συζήτηση και συμπεράσματα

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων οδηγεί σε συμβατά με τη θεωρία της Giora [The Graded Salience Hypothesis] πορίσματα. Η ασθενής απάντησε ορθά σε δεκαπέντε ζητούμενα επί του συνόλου. Από το ποσοστό αυτό (45%) πηγάζουν δύο αρχικά συμπεράσματα. Καταρχάς, οδηγούμαστε στην κατάρριψη των υποθέσεων περί ολικής ευθύνης του δεξιού ημισφαιρίου για την αντίληψη των μεταφορών, εφόσον το ποσοστό επιτυχίας της ασθενούς με αριστερή εγκεφαλική βλάβη είναι κάτω του μετρίου. Συνεπώς, η άποψη ότι οι ασθενείς με αριστερή εγκεφαλική βλάβη προτιμούν την μεταφορική έναντι της κυριολεκτικής ερμηνείας μιας μεταφοράς, δεν φαίνεται να ισχύει στο παρόν άτομο. Κατά δεύτερον, η έκβαση της εξέτασης πιστοποιεί την υπόθεση περί συνέργειας των δύο ημισφαιρίων για την ορθή αποκωδικοποίηση των μεταφορικών φράσεων.

Συγκεκριμένα, η εξεταζόμενη απέδωσε σωστά το 60% των νεκρών/συμβατικών μεταφορών. Το ποσοστό αυτό κρίνεται ικανοποιητικό, εάν παρατηρήσουμε το ποσοστό της σωστής απόδοσης των εννοιολογικών μεταφορών (30%). Αυτή η διαφορά αποτελεί σαφώς αξιόλογο θέμα διερεύνησης. Στην παρούσα έρευνα, κρίνουμε πως αυτή η διαφορά προκύπτει μέσω του γλωσσολογικού μηχανισμού για την προσέγγιση των μεταφορών. Υιοθετώντας τα θεωρήματα της Giora, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η αποκωδικοποίηση μιας εννοιολογικής μεταφοράς είναι δυσκολότερη, καθώς προκύπτει από απόρριψη της κυριολεκτικής/κυρίαρχης ερμηνείας και διαδοχική προσέγγιση της πιθανής/μεταφορικής ερμηνείας. Αντιθέτως, το μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας στις νεκρές/συμβατικές μεταφορές οφείλεται στην ταυτόχρονη προσέγγιση των κυρίαρχων ερμηνειών (κυριολεξία και μεταφορά). Για τον λόγο αυτό παρατηρείται και λιγότερος χρόνος

κατά την αποκωδικοποίηση μιας νεκρής μεταφοράς από την ασθενή.

Αξιοσημείωτη είναι η χαμηλή βαθμολογία της ασθενούς στην άσκηση που απαιτεί αντιστοίχιση ει-κονογραφημένου σκίτσου με την κατάλληλη/σωστή μεταφορά. Σε αυτήν την περίπτωση υπήρξε παντελής αδυναμία της εξεταζόμενης στην αποκωδικοποίηση των εννοιολογικών μεταφορών. Και εδώ υπεύθυνη είναι η πολυπλοκότερη γλωσσολογική διαδικασία για την προσέγγιση της εννοιολογικής μεταφοράς. Ωστό-σο, τίθεται το ερώτημα της συμβολής των σκίτσων κατά την επιλογή της αρμόδιας μεταφοράς. Πιθανώς, η γλωσσολογική διαδικασία να ανακόπτεται και να επιλέγεται η κυριολεξία αντί της μεταφοράς, εφόσον υπάρχει ταύτιση της κυριολεκτικής σημασίας ήδη στο πρώτο στάδιο. Επομένως, δεν πραγματοποιείται το δεύτερο στάδιο επεξεργασίας για την εκμείευση της μεταφορικής ερμηνείας. Το θέμα αυτό, ωστόσο, είναι αρκετά πολύπλοκο λόγω της ετερογένειας των εξω-γενών παραγόντων και χρήζει περαιτέρω έρευνας.

Ακόμα ένας επουσιώδης στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η ανάδειξη της συνεισφοράς του συ-γκειμένου για την αποκωδικοποίηση της μεταφορι-κής ερμηνείας. Η έκβαση της εξέτασης απορρίπτει τα διάφορα μοντέλα [The Direct Access View, The Reordered Access Model] που προσδίδουν καθο-ριστικό ρόλο στο συγκεκριμένο για την κατανόηση της μεταφορικής ερμηνείας, εφόσον η εξεταζόμενη απέ-τυχε στην απόδοση των ενταγμένων μεταφορών σε κειμενικό πλαίσιο. Τα αποτελέσματα δικαιώνουν την θεωρία της Giora, η οποία προσδίδει στο συγκεκριμένο υποδεέστερο ρόλο. Ο διάλογος αλληλά και οι προτάσεις με περισσότερες πληροφορίες δεν φαίνεται να συμ-βάλλουν στην ευκολότερη απόδοση των μεταφορικών ερμηνειών. Ωστόσο, το συμπέρασμα αυτό δεν εγγυ-άται την αδυναμία συμβολής του συγκεκριμένου στην κατανόηση της μεταφοράς, εφόσον η ασθενής μπορεί

να κατάλαβε τις συγκεκριμένες μεταφορές αλληλά λόγω της αδυναμίας έκφρασης της να μην ήταν σε θέση να τις αποδώσει λεκτικά. Αντιστοίχως, τα προσφερόμενα λεκτικά ερεθίσματα του επιτονισμού δεν βοήθησαν ιδιαίτερα την ασθενή να επιλέξει και να αποδώσει την σωστή ερμηνεία. Και αυτά τα ερευνητικά ζητούμενα χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Σε κάθε περίπτωση, τα εξαγόμενα συμπεράσματα καταδεικνύουν κάποιες τάσεις, καθώς προκύπτουν από μεμονωμένο δείγμα (τη μία ασθενή) και θα μπορού-σαν να θεωρηθούν επισφαλής. Για το λόγο αυτό σε ακόλουθες ερευνητικές προσπάθειες θα ήταν χρήσιμη η εξέταση μεγαλύτερου ομοιογενούς δείγματος, εάν αυτό είναι εφικτό. Ενδιαφέρουσα επίσης θα ήταν η εξέταση δειγμάτων που εμφανίζουν ανομοιογένεια ως προς τα χαρακτηριστικά τους. Συνεπώς, το δείγμα θα μπορούσε να διαφέρει ως προς την ανατομική πε-ριοχή της εγκεφαλικής τους βλάβης και να ερευνηθεί το φαινόμενο της μεταφοράς σε αφασικά υποκείμενα διαφόρων τύπων. Ανομοιογενές δείγμα επίσης θα μπορούσαν να συντελέσουν και οι διάφοροι εξωγενείς παράγοντες όπως το μορφωτικό επίπεδο, η ηλικία, το φύλο και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των ασθενών. Ακόμα μία ερευνητική πρόταση είναι η εξέ-ταση δειγμάτων με αριστερές και δεξιές εγκεφαλικές βλάβες και, ακολούθως, η αντιπαράθεση των απο-τελεσμάτων τους. Οι παραπάνω προτάσεις θα οδη-γούσαν σαφώς σε πιο ασφαλή συμπεράσματα, στην παρούσα έρευνα όμως δεν ήταν υλοποιήσιμες λόγω της δυσκολίας πρόσβασης σε ασθενείς με αφασία.

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε θερμά το λογοθεραπευτικό τμήμα του κέντρου αποκατάστασης «ΑΡΩΓΗ» στην Λάρισα για την άμεση συνεργασία και την πρόσβαση στην ασθενή.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1. Παρουσίαση απαντήσεων ασθενή στην πρώτη άσκηση της πρώτης ενότητας

ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΣΘΕΝΗ
1) Του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι	είναι νευριασμένος	είναι νευριασμένος
2) Αυτός το βιολί του	επαναλαμβάνει συνέχεια τα ίδια λάθη	παίζει μουσική*
3) Στάζει η γλώσσα του φαρμάκι	λήει πολλές κακίες	λήει πολλές κακίες
4) Δεν μπορεί να πάρει τα πόδια του	είναι πολύ κουρασμένος	είναι πολύ κουρασμένος
5) Έτριβε τα μάτια του	είδε κάτι που δεν το περίμενε	είδε κάτι που δεν το περίμενε

Πίνακας 2. Παρουσίαση απαντήσεων ασθενή στην πρώτη άσκηση της δεύτερης ενότητας

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΣΘΕΝΗ
1) Τα παιδιά του δημοτικού είναι τρελοκομείο	τα παιδιά εκεί είναι πολύ ζωντά	τα παιδιά εκεί είναι πολύ ζωντά
2) Είναι Ιούδας	είναι προδότης	είναι προδότης
3) Η σχέση αυτή είναι σκοτωμός	μαλώνουμε συνέχεια	πολεμάμε μέχρι θανάτου*
4) Ο Κώστας είναι ένα φίδι	ο Κώστας είναι ύπουλος	ο Κώστας είναι ερπετό*
5) Η δουλειά μου είναι φυλακή	δεν μου αρέσει καθόλου η δουλειά μου	δουλεύω σε φυλακές*

Πίνακας 3. Παρουσίαση απαντήσεων στην πρώτη άσκηση της τρίτης ενότητας

ΝΕΚΡΕΣ & ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΣΘΕΝΗ	ΛΕΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΣΘΕΝΗ
1) Η Δήμητρα είναι ένας άγγελος	B*	... ο άγγελος ... το β
2) Έφυγε με βαριά καρδιά	B*	... το β
3) Τα βαψε μαύρα	B	... το β ... δείχνει κάποιον στεναχωρημένο
4) Η Νικολέτα μας είναι δελφίни	A*	... a ... Η Νικολέτα μας είναι όντως δελφίни
5) Ο Γιώργος είναι θηρίο	B*	... Ο Γιώργος είναι όντως θηρίο ... το λιοντάρι
6) Σπάω το κεφάλι μου	A	... η a ... όταν το σπάμε ... για να βρούμε ... κάτι

Πίνακας 4. Παρουσίαση απαντήσεων της δεύτερης άσκησης της τρίτης ενότητας

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ ΝΕΚΡΩΝ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ	ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΑΣΘΕΝΗ
1) Ο υπερτυχερός του τζόκερ ήταν ένας πατέρας εξαμελούς οικογένειας. Κέρδισε 1.000.000 ευρώ και επιτέλους είδαν και αυτοί άσπρη μέρα!	... είδαν όντως άσπρη μέρα*
2) Μετά το ξενύχτι της πρωτοχρονιάς κοιμήθηκα 10 ώρες και μετά αισθανόμουν περδίκι .	... αισθανόμουν σαν πέρδικα*
3) – Προσπαθεί συνεχώς να ρίξει λιάση στους άλλους συναδέλφους του για να πάρει αυτός την προαγωγή. – Είναι ένα φίδι αυτός!	α) ... κατηγορώ κάποιον β) ... είναι δηλητήριο*
4) – Ο Γιώργος είναι ο πιο έξυπνος της τάξης. – Αυτός είναι Αϊνστάιν .	... είναι όντως Αϊνστάιν*
5) Είμαι ερωτευμένος και πετάω ψηλά .	... είμαι ερωτευμένος*
6) – Γιατί δε πήραν τον Ηλία στην ομάδα μπάσκετ; – Αφού είναι τάπα , δεν είχε καμία ελπίδα.	... είναι κοντός

* Λανθασμένη απάντηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Lakoff G., Johnson M., *Metaphors We Live By*, Chicago, University of Chicago Press, 1980.
2. Dimitra S., *Metaphor and its contribution to language*, Athens, Kritiki, 2003.
3. Damasio A.R., "Aphasia", *New England Journal of Medicine*, 326: 531-539, 1992.
4. Mentenopoulos G., *Aphasias, agnosias, inactivities and their association with memory*, Thessaloniki, University Studio Press, 2003.
5. Mancopes R., Schulz F., "Processing of metaphors in transcortical motor aphasia", *Dementia and Neuropsychologia*, 2 (4): 339-348, 2008.
6. Winner E., Gardner H., "The comprehension of metaphor in brain-damaged patients", *Brain and Language*, 100: 771-729, 1977.
7. Gardner H., Denes G., "Connotative judgments by aphasic patients on a pictorial adaptation of the semantic differential", *Cortex*, 9: 183-196, 1973.
8. Van Lancker D. R., Kempler D., "Comprehension of familiar phrases by left- but not right-hemisphere damaged patients", *Brain and Language*, 32: 265-277, 1987.
9. Brownell H., "Sensitivity to lexical denotation and connotation in brain damaged patients", *Brain and Language*, 22: 253-265, 1984.
10. Coulson S., "Metaphor Comprehension and the Brain", in Gibbs R. W. JR. (eds). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, Cambridge & New York, Cambridge University Press: 177-194, 2008.
11. Giora R., Zaidel E., Soroker N., Batori G., Kasher A., "Differential Effects of Right- and Left- Hemisphere Damage on Understanding Sarcasm and Metaphor", *Metaphor and Symbol*, 15 (1&2): 63-83, 2000.
12. Grice H. P., "Logic and conversation", In Cole and Morgan J. (eds). *Speech acts. Syntax and semantics*, New York, Academic Press: 41-58, 1975.
13. Searle J., *Expression and meaning*, Cambridge-England, Cambridge University Press, 1979.
14. Fodor J., *The modularity of mind*, Cambridge, MIT Press, 1983.
15. Sperber D., Wilson D., *Relevance: Communication and cognition*, Oxford, Blackwell, 1995.
16. Gibbs R. W. Jr., *The poetics of mind*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.
17. Binder K. S., Rayner, K., "Does contextual strength modulate the subordinate effect?", *Psychonomic Bulletin and Review*, 6: 518-522, 1999.
18. Giora, R., "Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis", *Cognitive Linguistics*, 8 (3): 183-206, 1997.
19. Peleg O., Giora, R., Fein, O., "Salience and Context effects: Two Are Better Than One", *Metaphor And Symbol*, 16 (3 and 4): 173-192, 2001.
20. Giora R., "On the priority of salient meanings: Studies of literal and figurative language", *Journal of Pragmatics*, 31: 919-929, 1997.
21. Giora R., Fein, O., "On understanding familiar and less-familiar figurative language", *Journal of Pragmatics*, 31: 1601-1618, 1999.